

Kulturdepartementet
postmottak@kud.dep.no

Oslo, 26. februar 2019

Innspill til kunstmeldingen

Kunstnernettverket samler 19 landsomfattende organisasjoner som representerer skapende og utøvende kunstnere i Norge. Samlet har disse forbundene om lag 30 000 medlemmer. Nettverket arbeider med kunstnerpolitikk, med særlig vekt på kunstneres inntektsforhold, sosiale rettigheter, stipend, vederlag og opphavsrett.

Kunstnernettverket viser til Kulturdepartementets henvendelse om innspill til kunstmeldingen og takker for god dialog og møte med leder for meldingsarbeidet Mette Kvandal, 12. desember 2018. Vi takker også for at departementet innvilget oss utsettelse til å levere felles innspill, i og med at alle kunstnerorganisasjonene arbeidet med egne innspill til samme frist, og forståelse for at nettopp denne meldingen er så avgjørende for samtlige kunstnerorganisasjoner.

Om meldingen

Meldingen vil ha mye å si for hvilken kunstnerpolitikk som skal gjelde i samfunnet etter store omveltninger i norsk kulturforvaltning gjennom regionreformen. Vi deler og bruker kunst som aldri før. Mange ønsker å tjene penger på det kunstnerne skaper og utøver. Kunstnernettverket er derfor opptatt av hvilke vilkår kunstnerne arbeider under, deres yringsfrihet, sosiale rettigheter, verdi, posisjon og rolle i samfunnet. Vi viser også til høringssvar til kunstmeldingen *Kulturens kraft : Kulturpolitikk for framtida* til Stortingets familie- og kulturkomité, levert 1.2.18.

Vi vil i innspillet konsentrere oss om saker som angår Kunstnernettverkets medlemmer og som det er konsensus om. Dette er saker nettverket har arbeidet aktivt med siden det ble dannet. For feltenes særegne problemstillinger viser vi til kunstnerorganisasjonenes egne innspill. Vi minner også om tidligere innspill, høringssvar og uttalelser. Særlig aktuelle er innspill og høringssvar til utredningen om kunstnerøkonomien «Kunstens autonomi og kunstens økonomi» og den tilhørende kunstnerundersøkelsen gjennomført av Telemarksforskning.

Denne undersøkelsen viste en alarmerende nedgang i kunstneriske inntekter fra 2006 til 2013 på 10 %, i samme periode som resten av befolkningen økte sine inntekter med 23 % og kulturbudsjettene ble doblet. Enger-utvalget (2013) konkluderte med at det var store forskjeller mellom de ulike kunstfeltene og at mye av veksten hadde kommet infrastrukturen og de store kulturinstitusjonene til gode.

Vi viser også til Kunstnernettverkets innspill og høringssvar til «Rapport om Norsk kulturråd», om «utkast til endringer av lov om Norsk kulturråd», «gjennomgang av Statens kunstnerstipend», uttalelser om UD's kulturfinansiering, innspill om kunstneres velferd og rapporten «Det muligens kunst». Øvrige innspill finnes tilgjengelig på Kunstnernettverkets nettside.¹

¹ <https://www.kunstnernettverket.no/protokoll>

Det er avgjørende at Kunstnermeldingen tar på alvor den prekære økonomiske situasjonen mange kunstnere står i til daglig og at den statlige kulturpolitikken tar mål av seg å bedre kunstnernes inntekter gjennom ulike kunstpolitiske ordninger og tiltak.

Vi anser det også som en selvfølge at kunstnerne gis rimelige vilkår når statlige aktører selv engasjerer kunstnere som oppdragsgiver eller arbeidsgiver.

Departementet ber spesielt om innspill til følgende tema:

1. Hvordan kunstnere kan øke inntekter fra kunstnerisk virke
2. Hvordan statlige tiltak fungerer for dagens kunstnerpraksis og hvordan de kan gjøres enklere og lettere tilgjengelig
3. Hvordan og i hvilken grad kunstnere bidrar til samfunnsutviklingen
4. Hvordan styrke entreprenørskapskompetansen, rammevilkårene og de sosiale rettighetene for selvstendig næringsdrivende kunstnere

1. Hvordan kunstnere kan øke inntekter fra kunstnerisk virke

Kunstnere har generelt høy utdannelse og har valgt et yrke som krever stor grad av tilpasningsevne. Mange har lav inntekt og høye studielån. Det er nødvendig med en generell holdningsendring med tanke på hvilke verdier kunstneren i realiteten skaper og utøver i sitt kunstneriske virke. Bare på denne måten kan kunstnerne øke inntektene av det de skaper. Det må stilles krav til bedre vilkår for kunstnerne, og utnyttelsen av deres kunstverk. Økonomiske verdier må føres tilbake til kunstneren som gjennom sin innsats har skapt verdiene. Dette må nedfelles i lov- og avtaleverk og fungere i praksis.

1.1 Kunst er en betydelig driver i norsk økonomi, med vekstpotensial for fremtiden

Mye tyder på at kunst- og kultursektoren kan bli en betydelig mye større driver for norsk økonomi i framtiden. Gjennom finanskrisen i 2008 og fram til 2014 økte kultursektoren sysselsettingen i Europa med 0,7 prosent i året, samtidig som den generelle europeiske sysselsettingsgraden hadde en årlig reduksjon på 0,7 prosent.²

Kultursektoren er en sektor i betydelig vekst der mange unge får sin første arbeidsplass eller skaper sin egen. EY-undersøkelsen *Creating Growth: Measuring Cultural and Creative Markets in the EU*, som kom i 2014, viste at kreativ sektor er en av Europas viktigste økonomier. Den gir arbeid til 2,5 ganger flere enn bilindustrien og fem ganger flere enn telekommunikasjons-sektoren. Kreativ produksjon utgjør selve livsstrømmen i den digitale økonomien i Europa. Den kreative og kulturelle sektoren hadde i 2014 en årlig omsetning på 535,9 milliarder Euro (circa 5220 milliarder kroner). Syv millioner mennesker i EU-landene er sysselsatt i sektoren, og 19,1 prosent av disse er yngre enn 30 år. Enkeltpersonsforetak, som kunstnerne ofte representerer er ikke medregnet i undersøkelsen, så omsetningen er i virkeligheten større. Internasjonale tall viser altså hvilket potensiale som ligger i å satse mer på kunst og kultur. Størrelsen på Kulturdepartementets budsjett står ikke i stil til det vekstpotensialet som ligger i kreativ sektor og hvor kunstneren er første ledd i verdikjeden.

Norske politikere har undervurdert det potensialet for vekst og verdiskaping kunsten representerer og satset for lite på den med tanke på turisme og andre næringer som kunsten skaper grunnlag for. Turistnæringen har tradisjonelt hatt lite fokus på kunst og kultur, og primært satset på naturopplevelser. Kunsten og kulturen er fornybar og kunstopplevelsene gir oss innhold i livet vårt, sanselige erfaringer og erkjennelser, fellesskapsfølelse og sunne debattklima. Den frie kunsten åpner rom for yringsmangfold og legger grunnlaget for opplyste, dannede borgere.

² EY-undersøkelsen *Creating Growth: Measuring Cultural and Creative Markets in the EU*, 2014

1.2 Ivareta alle ledd i verdikjeden

Det må investeres mye mer i kunstnere, som det første leddet i verdikjeden, for å legge til rette for at kunstnerne kan nå sitt fulle potensial, fordype seg, skape og utøve kunst. Det vil kunne bidra til sysselsetting og kunstopplevelser av høy kvalitet over hele landet. Samfunnet trenger et tilstrekkelig tilfang av kunstnere og et mangfold av kunstneriske ytringer og kunstnere med ulik sosial og økonomisk bakgrunn.

Kreativ sektor har opphavsretten som sitt åndedrett, og det er helt avgjørende for økonomien at myndigheter, nasjonalt og i EU, legger godt til rette for at de som lager innholdet som driver økonomien, må få sin rettmessige del. For i dag skapes det enorme verdier som rettighetshavere ikke får sin rettmessige andel av. Dette er noe av det viktigste en kunstnermelding kan søke å finne løsninger på.

1.3 Ta konsekvensen av forskningens funn

Kreativ sektor spiller en viktig rolle for europeisk økonomi og den er i vekst. Bransjeundersøkelsen «Kunst i tall» viser at kunst er en stor bransje med betydelig omsetning som gir arbeid til mange ansatte, frilansere og selvstendig næringsdrivende. Likevel viser tallene fra kunstnerundersøkelsen fallende inntekter fra kunstnerisk virke. Undersøkelsen viser også at vi har et betydelig likestillingsproblem i kulturlivet. Vi forventer at meldingen griper tak i disse funnene og foreslår tiltak for å bedre både inntekt og økonomisk likestilling blant kunstnerne.

1.4 Deling, ikke stjeling

De siste 10 årene har gitt oss stadig nye digitale delingsplattformer og forretningsmodeller for deling av kunst, som dramatisk har endret de økonomiske vilkårene for kunstnerne som opphavere og medført stor nedgang i inntekter fra kunstnerisk virke. Aldri før har publikum hatt så god tilgang til kunsten, på digitale plattformer og medier, og dette kommer i tillegg til etablerte formidlingskanaler som fortsatt vil være viktige også i framtiden. Trilogien i EU er nå slutført og endelig ny tekst til opphavsrettsdirektivet er vedtatt.

The Transparency Triangle, artikkel 14, 15 og 16, har blitt slik opphaverne har kjempet for, inkludert det grunnleggende prinsippet i artikkel 14 om «rimelig og forholdsmessig vederlag?». Dette har vært en knallhard kamp og det er en stor seier for rettighetshaverne i Europa. Vederlaget skal ikke bare være «rimelig», men også *proporsjonalt med utnyttelsen av verket og brukens intensitet*. Dette vedtaket kan bli avgjørende for norsk opphavsrett og for kunstnerens videre forhandlinger om tariff- og opphavsrettsavtaler med NRK hvor opphaverne i stor grad har vært satt under press. Det vil også kunne få betydning for utnyttelse av rettighetsbelagt materiale på internett, forutsatt at EU-parlamentet slutter seg til det nye opphavsrettsdirektivet i mars.

Det er avgjørende at norske myndigheter snarest mulig starter prosessen med å innlemme de nye bestemmelsene i den norske åndsverkloven. En slik lovendringen vil kunne bidra til at kunstnerne kan øke sine inntekter.

1.5 Fysiske møteplasser mellom kunst og publikum

Vi ser at interessen stiger for mange ulike fysiske møteplasser for kunst. Med økende grad av digitalisering får de fysiske møtene mellom kunsten og publikum en økt betydning. Det er behov for tilpassing og utvikling av arenaer til nye kunstformer som muliggjør formidling og deltagelse. Det må også gjøres et arbeid slik at kunstnerne får større inntekter når de arbeider for, og deltar i, tradisjonelle kunst- og kulturinstitusjoner.

1.6 Kunstnerrepresentasjon

Det er viktig at kunstnerne er representert og at deres representanternes stemmer blir hørt på områder som angår deres faglige, økonomiske, ideelle og sosiale interesser, og at de får en plass i politikken, i ordskiftet, i styrer, komiteer, utvalg og råd.

1.7 Rekruttering til kunstneryrket

Sosial og økonomisk bakgrunn har innvirkning på hvem som i realiteten kan eller tør velge kunstneryrket. Kulturmeldingens fagre ord om mangfold i deltakelse og ytring må følges opp med friske midler og gode ordninger som bedrer kunstnerøkonomien.

2. Hvordan statlige tiltak fungerer for dagens kunstnerpraksis og hvordan de kan gjøres enklere og lettere tilgjengelig

2.1 Generelt kunstnerløft

Vi har tidligere pekt på at det bare er virkemiddelapparatet som har vært gjenstand for et betydelig *kulturløft*, og at dette ikke har gitt utslag i økte kunstneriske inntekter. Kunstnernetverket etterlyser et tilsvarende *kunstnerløft* for å sikre et mangfold rekruttering til kunstneryrket. Dette kan bidra til at kunstnerskap kan opprettholdes over tid og gi kunstneren mulighet til å skape fri kunst av høy kvalitet.

De eksisterende tilskudds- og stipendordningene fungerer i hovedsak bra, men midlene strekker ikke til. Det som trengs, er derfor en oppjustering av de ordningene som finnes, heller enn å etablere nye ordninger. Vi mener at Gaveforsterkningsordningen, Talent Norge og Kreativt Norge bør evalueres, med tanke på hva de var ment å skulle bidra til, hvor godt de har truffet de ulike kunstområdene, hvordan måloppnåelse for geografisk spredning har vært og hvordan det nyetablerte byråkratiet kan forsvares ut fra resultatene.

2.2 Statens kunstnerstipend

Her viser vi til tidligere innspill og til høringer i budsjettssammenheng om behovet for å sikre lønnsveksten i forskriften til Statens kunstnerstipend³ og etablere flere hjemler.⁴ Kunstnernetverket har foreslått 100 nye stipendhjemler.

Stipender skaper rom for nyskaping. Tid og økonomisk trygghet er forutsetninger for at kunstneren kan skape ny kunst som er med på å forandre tenkemåter, kunst som strider mot etablerte normer og kunst som åpner opp nye horisonter – både hos publikum og i samfunnet. Solide tildelinger av prosjektmidler og langsiktig stipendmidler gjør at tiden kan brukes til å skape kunst i stedet for å skrive et stort antall søknader som inngår i puslespillet av ulike finansieringskilder en kunstner må forholde seg til.

2.3 Prinsippet om armlengdes avstand

Prinsippet om armlengdes avstand i kulturpolitikken innebærer at den kunstfaglige vurderingen skal gjøres av et organ som er på armlengdes avstand fra politiske myndigheter, altså at myndighetene ikke selv for eksempel skal kunne gi eller frata tilskudd til en kulturinstitusjon eller kunstner. Norsk kulturråd er landets viktigste armlengdesorgan. Kunstnerorganisasjonene utøver også armlengdesoppgaver når de er sekretariat og sakkyndige komiteer for statens kunstnerstipend.

³ https://docs.wixstatic.com/ugd/c7f20b_a369d192ae8c426a8c209c509bef2c15.pdf

⁴ https://docs.wixstatic.com/ugd/c7f20b_bb509269d2554e1c9fcb49ba222c766f.pdf

2.4 Kunstnerens oppnevningssrett til stipendkomiteer

I forbindelse med framleggelsen av forslag til statsbudsjett for 2018, så vi behovet for et notat som kort sammenfatter våre synspunkter på organisasjonenes oppnevningssrett til stipendkomiteer for Statens kunstnerstipend.⁵ Vi har ved to tidligere anledninger meldt inn synspunkter på dette, til utredningen av Statens kunstnerstipend, i innspill av 1. februar 2016 og 23. september 2016.

Det er viktig at kunstnerne beholder oppnevningssretten, og den demokratiske modellen vi har i dag sikrer legitimitet gjennom bred rekruttering av ulike kunstsyn, mangfold i kunstneriske praksiser, uttrykk og sjangre samt hensyn til geografisk spredning. Den utgjør samtidig en sunn maktspredningsfaktor i norsk kulturliv.

Kunstnernettverket mener det er nødvendig med en presisering av gjeldende forskrifter hvor prinsippene og de felles verdiene Kulturrådet og kunstnerorganisasjonene deler tydeliggjøres.

Forskriften bør inneholde:

- Krav om å tilstrebe mangfold i sammensetning av komiteen (geografi, alder, kjønn)
- Krav om at innstilling av komitemedlemmer skal baseres på kunstfaglig kompetanse, uavhengig av organisasjonstilknytning – uorganiserte kunstnere skal være valgbare
- En klausul som gir Utvalget for Statens kunstnerstipend rett til å sette inn en observatør i komiteene ved behov

Kunstnernettverket støtter Utvalget i at det er viktig å styrke dialogen, diskusjonen og informasjonsflyten mellom komiteene og Utvalget. Vi er imidlertid ikke enige i at dette fordrer endringer av oppnevningssprosedurene, eller at dagens oppnevningssystem på noen måte er til hinder for en styrket dialog.

2.5 Effektiviseringsgevinst i Statens kunstnerstipend

Flere kunstnerorganisasjoner samkjører innstilling til Statens kunstnerstipend med tildeling av stipendmidler fra vederlagsfond og ulike legat. Dette gir en stor samordnings- og effektiviseringsgevinst.

Prinsipielt sett er formålene de samme for de kollektive vederlagsmidlene og de statlige stipendene. Også søkerne er de samme. Ved å samordne søknadsbehandlingen, sikrer man også at søkerne ses under ett. Dersom man skal skille innstillingsarbeidet for statlige stipend og vederlagsbaserte stipend, vil det bety en dobbel søknadsbehandling og muligens en dobling av antall stipendkomiteer. I mandatet for modernisering av Statens kunstnerstipend er Kulturdepartementet opptatt av effektivisering, enkelhet og avbyråkratisering. Å skille behandlingen og la Statens kunstnerstipend stå for sin egen behandling, vil være å gå motsatt vei.

2.6 Byråkrati og søknadsskriving

Siden prosjekter sjelden fullfinansieres av en instans, må kunstnerne søke flere steder samtidig om relativt små midler. Tiden søknadsskrivingen tar, er ikke proporsjonal med størrelsen på de tildelte beløpene. Hadde tildelingene vært større, hadde det blitt bedre uttelling per time søknadsarbeid og mer tid til nyskaping.

Det er også utfordrende at ulike fond og finansieringsordninger ofte har snevre kriterier for hvilke prosjekter som kan få tildelingen. Det brukes mye tid på å beskrive kunstprosjektene slik at de passer med de ordningene man søker på. Dette er ikke hensiktsmessig med tanke på å oppnå kunst av ypperste kvalitet. Kunstnernettverket ønsker at søkbare finansieringsordninger har så åpne kriterier som mulig.

⁵ https://docs.wixstatic.com/ugd/c7f20b_f36fe84ff7c04f2a9599b750460e8b5c.pdf

De færreste kunstprosjekter er fullfinansierte. Dette betyr at kunstneren også må investere sine egne midler i prosjekter. Større grad av fullfinansiering leder til mer effektive produksjonsprosesser og kunst av høy kunstnerisk kvalitet.

2.7 Kunstnerne i DKS

Kulturmeldingen fremhever dannelse som grunnlaget for å bygge demokrati: «Kunst og kultur kan gi barn og unge opplevingar og eit rom for ytring som har identitetsbyggjande kraft i livet til den enkelte». DKS er helt sentral i dannelsen av befolkningen. Fordi DKS skal sørge for at barn og unge får oppleve kunst og kultur av høy kvalitet, er det viktig at det fokuseres på dette og ikke at DKS skal være en pedagogisk støttefunksjon underlagt skolens læreplan.

DKS er landets største arbeidsplass for kunstnere og virkeliggjør med dette regjeringens mål om at flere kunstnere skal settes i stand til å leve av sin egen kunstformidling. En økt satsing på DKS vil tjene både regjeringens kunstnerpolitikk og samtidig bidra til å nå målene i kulturmeldingen. Kunstnerne må sikres vederlag for bruk av opphavsrettslig materiale i DKS-produksjoner. Et sentralt suksesskriterium for DKS er gode produksjonsmiljøer. En sikring av allerede eksisterende miljøer og satsing på nye er derfor viktig.

2.8 Utenrikssatsning

Her viser vi til våre innspill og tydelige kritikk av den politikken som har vært ført siden regjeringsskiftet i 2013, sist i budsjettøringene høsten 2018.⁶ Vi mener avsetningen til kultur i UD's budsjett minst må være på nivå med de 100 millionene som var øremerket formålet i 2013. I tillegg må det kompenseres for lønns- og prisvekst for de årene som er gått. Det er særlig på tre områder vi ser negative virkninger av kuttene:

- Reduksjon av Stikk-midlene som forvaltes av organisasjoner som arbeider med utenlandsformidling av kunst: Music Norway, Danse- og teatersentrum, Norwegian Crafts, OCA, NORLA, Norsk Filminstitutt og DogA.
- Uklare signaler om internasjonalt kultursamarbeid som en konsekvens av at kulturattachéstillingene på noen av våre viktigste utenriksstasjoner som London og Moskva er avvirket.
- Tappt konkurransekraft i forhold til andre lands kunstnere, som er mer sentralt plassert i forhold til den voksende internasjonale kunstscenen.

3. Hvordan og i hvilken grad kunstnere bidrar til samfunnsutviklingen?

Det kan være utfordrende å sette ord på hva kunst er, hva den betyr for samfunnet. Kunsten kan ikke måles og veies, og den blir ofte fremstilt som individuell, som noe en og en opplever. All den tid den enkeltes persepsjon er unik, har kunsten også avgjørende betydning for et samfunn.

Da Frederik Tygstrup, professor ved Københavns universitet, i 2018 holdt et foredrag på Kulturrådets konferanse om kvalitet, trakk han frem at det å betrakte kunst kun som individuell erfaring, er å betrakte den som et konsumgode. Kunsten er noe mer enn det, fastslo Tygstrup i foredraget med tittel «Kunst, kultur og sosiale fellesskap». Tygstrup omtalte kunsten som et gode som skaper engasjerte, opplyste borgere. Han fremhever at kunst og kultur er en øvelse i å ta del i et fellesskap og i et demokratisk medborgerskap, med andre ord en øvelse i å ta del i samfunnet. Kunst er en samfunnsmessig infrastruktur som sørger for at folk møtes og omgås.

Kulturmeldingen slår fast at kunsten har en sentral rolle i det moderne samfunnet, at kunsten gir oss felles opplevelser og styrker felleskapet i en stadig mer oppdelt offentlighet og kompleks samtid, og at

⁶ https://docs.wixstatic.com/ugd/c7f20b_ac06f606d5624dde885a0cc0a5b9e75e.pdf

«Kunsten medverkar til fortjeljinga om kven vi er, og diskuterer kven vi bør være». Forfatteren John Berger beskriver det slik i essayet «Miners» i boka *Keeping a Rendezvous* (1992): «Jeg kan ikke fortelle deg hva kunsten gjør, og hvordan den gjør det, men jeg vet at kunst ofte har dømt dommerne, tryglet om oppreisning for de uskyldige og vist framtiden fortidens lidelser, så de aldri skal bli glemte. Jeg vet også at de mektige frykter kunsten, uansett form, når den gjør dette, og at den blant folket løper som et rykte eller en legende, fordi den (kunsten) gir mening til det livets brutaliteter ikke kan gi mening til, på en måte som forener oss (...).»

Dette er fortsatt aktuelt. I et samfunn preget av raske endringer, migrasjon og større kompleksitet er det viktigere enn noensinne med et mangfold av kunstneriske uttrykk. Kunstnerne må representere befolkningen, og det er essensielt at de representerer et stadig bredere ytringsmangfold slik at kunsten kan fortsette å kommunisere på tvers av kulturelle forskjeller. Det er viktig også fordi kunst har med identitet å gjøre, hvem vi er, og hvem vi vil være.

3.1 Ytringsmangfold og offentlig samtale om kunst

Det er avgjørende at samfunnet gir kunstnere med ulike bakgrunn rammebetingelser til å skape og at tersklene for deltakelse i kunstfeltet bygges ned. Det handler om ytringsmangfold, og om å legge til rette for et mangfold av kunstneriske uttrykk som reflekterer ulike kulturelle og sosiale utgangspunkt. Vi må gjøre kunsten tilgjengelig for en større del av befolkningen – slik at flere kan ta del i de felles opplevelsene som kunsten gir.

Kunstnere kan bidra til denne utjevningen ved å være tilstede i offentligheten, men det offentlige må samtidig bidra til at samtale om kunst kan finne sted. Det er i dag få rom for en mangefasettert samtale om kunst. Det er et misforhold mellom et aktivt kunst- og kulturliv i en svekket medieøkonomi, hvor frie ytringer, kunst og kunstkritikk får stadig mindre plass. Kunstnernettverket mener at det er helt avgjørende for samfunnsutviklingen og for demokratiet at det legges til rette for en offentlig samtale om kunst.

3.2 Estetisk kompetanse til alle barn

Det er også avgjørende at barn og unge får møte kunst i skolen, og at barn i barnehager og skole må få lik tilgang til kunst og kultur. Kunst gir barn og unge mulighet til å utvikle andre sider ved seg selv enn hva teorifagene gjør. Når barn og unge får møte kunst på kunstens premisser opplever de kunstens rikdom, de erfarer hvordan kunsten møter mennesker uten enkle svar. De ferdighetene barn og unge får i møte med kunsten, bidrar til refleksjon og evne til å kunne forholde seg til en fragmentert, sammensatt offentlighet. Det bidrar til kritisk lesning, og til å være en motstemme til ekkosamfunnet. Det bidrar til å tolke og fortolke, og stille spørsmålstegn ved det som presenteres på nettet, i sosiale medier, og i andre ulike fora. Evnen til tolke og fortolke andres fortellinger er viktige både i yrkesliv og privatliv. Kunsten vekker følelser og den trener opp evnen til å innta andre perspektiver enn sitt eget.

I kulturmeldingen står det også at kunsten gir oss et mangfold av opplevelser, at den medvirker til refleksjon, til å sette dagsorden, og ikke minst gir kunsten oss en estetisk opplevelse. En kan tenke seg opplevelsen som veien til kunnskap, mens estetikk handler om å oppfatte verden. Den estetiske opplevelsen av kunst bidrar til at hver og en, og vi som fellesskap, kan danne oss meningsfulle bilder av verden. Kunstnere bidrar til denne dannelsen av meningsfulle bilder. Det er mulig å tenke på kulturell kapital som tilgang til meningsfulle bilder, og at den kulturelle kapitalen ikke bare er noe vi besitter en og en, men noe vi kan dele og ha sammen som samfunn. Derfor er det så viktig for samfunnsutviklingen at kunstnere rekrutteres fra et bredt lag av befolkningen, at kunsten gjøres tilgjengelig for flest mulig og at barn og unge får tilegne seg estetisk kompetanse slik at de i framtida skal kunne delta og være aktive på kunst- og kulturarenaer.

Det handler om vår evne til å erfare verden, se den som den er, se forandringene og mulighetene, og sette våre individuelle erfaringer i sammenheng med samfunnet. Kunstnere bidrar til meningsutveksling og korrigeringer. Noe som er helt avgjørende for et samfunn og for et demokrati.

Kunstnerisk kvalitet blir ofte satt i sammenheng med det som bryter med vanen, men kunst representerer ikke bare bruddet med vanen, den viser oss også våre vaner. Å erkjenne vanene, for så å erfare bruddet med dem, kan styrke evnen til å kunne forestille seg endring, og med det legge grunnlag for faktisk endring. For igjen å sitere Kulturmeldingen «På sitt beste er kunsten i stand til å gi oss innsikt som vi ikkje kan oppnå på andre måtar.»

4. Hvordan styrke entreprenørskapskompetansen, rammevilkårene og de sosiale rettighetene for selvstendig næringsdrivende kunstnere?

4.1 Entreprenørkompetanse

En entreprenør er en innovatør, en etablerer, en iverksetter, en som får i gang ny virksomhet. I Store Norske Leksikon kan vi lese at «*det vil si å sørge for at etablerte arbeidsmåter og tenkemåter forandres. Entreprenørene må kunne få til forandring også der disse strider mot etablerte normer.*»

Om vi er bokstavtro i lesingen av spørsmålet innledningsvis, ligger svaret i kunstnernes frie virke. Selv om det kan være områder hvor kunstnerisk virke har likhetstrekk med gründere og entreprenører, ønsker vi at feltet skal beholde terminologien – de ordene og benevningene som kjennetegner og er vel etablert i kunstverdenen om kunstnere og deres kunstneriske kompetanse. Kunstnerne trenger naturligvis å tjene penger og skal ha inntjening når de skaper og utøver kunst, men skiller seg likevel på mange måter fra gründere og entreprenører gjennom at kunstnere også har andre hensyn enn inntjening som mål for sitt virke. For å bygge solide kunstnerskap er anerkjennelse gjennom oppdrag og innkjøp, via stipendtildelinger, priser, deltagelse på prestisjetunge arenaer for kunst osv. Disse faktorene har vel så stor betydning for bygge opp langsiktige og solide kunstnerskap, men gir ikke nødvendigvis økonomisk inntjening. Derfor går mange kunstnere med på avtaler om å få anledning til å presentere seg og sitt kunstnerskap uten tilstrekkelig betaling. Det er fristende for mange oppdragsgivere å utnytte denne ubalanserte posisjonen til å unngå å betale honorarer som står i et rimelig forhold til det som presteres.

Innovasjon Norge har ordninger som vi tror kunne vært hensiktsmessige å vurdere å opprette for kunstnerne som ønsker hjelp til å se sin egen virksomhet i et nytt lys og arbeide med inntjening på en annen måte enn de per i dag gjør. Råd som gis til gründere passer ofte ikke for kunstnere. En rådgivningstjeneste med spisskompetanse på kunstfaglig næringsutvikling vil være en god støtte for mange kunstnere. Tjenesten må være tilgjengelig for alle profesjonelle kunstnere, uavhengig av om man mottar tilskudd. Vi ser det naturlig å bygge videre på kompetansen i Kulturrådet og ser for oss at en slik rådgivende tjeneste kan legges under avdeling for kreativ næring. Skal man gå videre med en slik idé er det svært viktig at det skjer i nært samarbeid med fagfeltene.

4.2 Rammevilkår

Rammevilkårene for å arbeide som kunstner er sammensatt av mange faktorer, der statlige virkemidler under Kulturdepartementet er sentrale. Likeså er de sosiale rettighetene en viktig ramme rundt å kunne tørre å satse på et liv som skapende eller utøvende kunstner. Samtidig er det slik at alle deler av samfunnet er en del av kunstnernes rammebetingelser. Livene vi lever er ikke isolerte. God tilgang til rimelige (kunstner)boliger, arbeidsmuligheter, muligheter til å jobbe i kulturskolen og med DKS er alle rammer som kan være viktige for kunstnere innen ulike felt.

Vil man styrke kunstnerens rammevilkår, er det nødvendig å gjøre det på mange forvaltningsnivåer og fra flere departementer. Kunstnernettverket vil derfor oppfordre kunstmeldingen til også å legge noen anbefalinger for hva slags kulturpolitikk, og hva slags rammevilkår regioner og kommuner legger opp til. Med en regionreform på trappene, ønsker Kunstnernettverket at Kunstmeldingen gir tydelige signaler om hvilke forventninger man har til den regionale kunstnerpolitikken. Dette er nødvendigvis demokratiske prosesser som skal foregå i regionene, men samtidig anerkjenner vi at Kulturdepartementets meldinger på kulturområdet nok vil bli lest som et kildedokument for de folkevalgte inn i disse prosessene.

4.2.1 Arbeidslokaler – atelier, øvingslokaler, studio, verksted etc.

Langvarige kontrakter til arbeidslokaler med subsidiert husleie gir kunstnerne rom for å bruke prosjektmidler på realisering av kunstprosjekter heller enn markedsstyrt husleie.

4.2.2 Kunstplaner i alle regioner

Store bykommuner som Bergen og Oslo har laget egne kunstplaner. Kunstnernettverket mener det er naturlig at de store nye regionene også utarbeider egne kunstplaner, der alle kunstfeltene er inkludert. Det vil i sin tur kanskje kunne hjelpe kommunene i regionen til å ha øye for flere av rammebetingelsene som gjør at et velfungerende kunst- og kulturliv kan blomstre lokalt. Kunstnere tar ofte aktivt del i lokalt kulturliv som å være pådrivere for kulturarrangementer som kommer både lokalt publikum og tilreisende til gode. Et sunt lokalsamfunn har en god andel kunst- og kulturarbeidere som en viktig brikke i puslespillet.

4.2.3 Minstefradrag for selvstendig næringsdrivende

Kunstnerisk virke vil ofte ha mye mer ujevnt fordelt inntekt enn annen næringsvirksomhet. Bøker, forestillinger, oppdragsverk og utstillinger mm kommer ikke fast og årlig. Ofte skapes verket et annet kalenderår enn inntjeningen foregår. Derfor kan minstefradrag for selvstendig næringsdrivende være hensiktsmessig. Vi vil poengtere at dette ikke bør komme til fratrukk i pensjonsgivende inntekt.

4.2.4 Betaling og rettigheter som lønnstakere

Det er en økende bruk av løsarbeidere i kunstbransjen som bekymrer oss. Vi vil poengtere at når arbeidssituasjonen tilsier det skal normen være at det gis betaling og rettigheter som lønnstakere.

4.3 Trygd og pensjon

4.3.1 Sykepenger/NAVs forsikringsordning

Alle i Norge skal i prinsippet ha like rettigheter, men kunstnere faller ofte gjennom det sosiale sikkerhetsnettet. Kunstnere har lav gjennomsnittslønn, og også midlertidige arbeidsforhold og kombinasjonen av ulike tilknytningsmodeller bidrar til at kunstnere får mindre igjen for velferdsytelsene enn andre.

Noen positive endringer har skjedd, blant annet i hvordan folketrygdens korttidsytelser beregnes for de med kombinerte inntekter, samtidig er systemet fortsatt komplisert, og delvis basert på skjønn, noe som kan være krevende i møte med svært varierende kompetanse hos NAV når det gjelder våre grupper særskilte arbeidssituasjon.

Vi opplever at oppdragsgiverne stadig oftere forlanger at arbeidet må utføres i egen næring. Den som vegrer seg, risikerer å miste oppdraget. Konsekvensen er at kunstnere mister trygderettigheter, står uten

yrkesskadeforsikring og at arbeidsmiljøloven og fremforhandlede tariff- og normalavtaler ikke gjelder. Dette rettighetstapet bør i det minste kompenseres ved å øke dekningsgraden for sykepenges.

Selv om det også her har skjedd en positiv endring, og sykepengedekning er økt fra 65 til 75 prosent fra 17. sykepengedag, er det ikke nok. Til sammenligning får frilansere 100 prosent dekning fra 17. dag, mens ansatte arbeidstakere får 100 prosent dekning fra første dag.

For dem med lav inntekt blir en dekningsgrad på 75 prosent vanskelig å overleve på for den som blir langtidssykemeldt. Dagens system med frivillig tilleggstrygd skal være en selvfinansierende forsikringsordning, og er således mer å betrakte som en kommersiell forsikringsordning, enn en sosial tilleggssordning for å dekke opp for manglende lovfestede rettigheter. Premien er derfor også uforutsigbar og endres hyppig, noe som er svært krevende for kunstnere som oftest både har lav, og svært variabel inntekt. Tilleggsforsikringen for næringsdrivende er også svært dyr, og kunstnere har rett og slett ikke har råd til den.

En annen utfordring er at forsikringsordningen ikke legger til rette for de med kombinerte inntekter. Hvis man både er frilanser og selvstendig næringsdrivende kan man kun tegne forsikring for næringsdelen av sitt virke, uansett hvor lav næringsinntekten er. Lovendringen som trådte i kraft 1.1.19 var ment å skulle bedre vilkårene for de med kombinerte inntekter, men har altså samtidig fratatt denne gruppen muligheten for å tegne tilleggsforsikring for de første 16 sykedagene.

Kunstnernettverket vil ha

- Lik opptjening av trygderettigheter og pensjon, uavhengig av om man er arbeidstaker, frilanser eller selvstendig næringsdrivende
- Rett til 100 % dekning av sykepenges fra 17. dag for næringsdrivende
- Subsidiert tilleggsforsikring i folketrygden for frilansere og næringsdrivende og slutt på diskrimineringen av frilansere som også har næringsinntekt

4.3.2 Pensjon

Ifølge kunstnerundersøkelsen *Kunstneres inntekt i 2013* ved Telemarkforskning, har nærmere halvparten av kunstnerne ingen pensjonsordning. For visuelle kunstnere er tallet så høyt som 60 prosent. Selvstendig næringsdrivende kunstnere, frilansere og korttids- og deltidsansatte har i stor grad basert seg på Folketrygdens minstepensjon som eneste pensjonsordning. Med omleggingen av folketrygden, bortfallet av besteårsregelen som var uvurderlig for kunstnere med svært skiftende inntekter, og reduserte utbetalinger, er det påkrevd å finne andre løsninger om ikke kunstnerne skal ende i fattigdom.

Skal kunstnerne sikres på linje med andre arbeidstakere, må det legges til rette for at det kan opptjenes tjenestepensjon også på korte ansettelse, lav ansettelsesgrad og lave inntekter. Vi mener at det er viktig å legge til rette for fremtidens arbeidsliv gjennom å sikre at alle, uavhengig av tilknytningsform, har adekvate rettigheter.

Det har nylig skjedd positive endringer i innskuddspensjonsloven som nå åpner for et system med egen pensjonskonto. Kravet om at arbeidstaker må ha vært ansatt i minst 12 måneder for å ha rett til å få med seg oppspart pensjonskapital er også fjernet. Dette er svært positivt, og vil for mange kunstnere med korte ansettelse være en viktig forutsetning for å gjøre det mulig for å opparbeide seg tjenestepensjon.

Den departementsoppnevnte arbeidsgruppen utredet i sin rapport desember 2016 i tillegg til de foreslåtte endringer, ytterligere to mulige endringer i lov om innskuddspensjon: Fjerne regelen om en stillingsandel på minimum 20 prosent, samt fjerne bunnfradraget på 1G (opptjening fra første krone).

Flere instanser, både regjeringens egen arbeidsgruppe, FAFO og Actecan, har påpekt at å fjerne bunnfradraget er det tiltaket som vil ha relativt størst effekt for de med lave inntekter, og at det vil virke utjevne fordi den andelen av inntekten som i dag ikke gir pensjonsopptjening, er størst for dem med de laveste inntektene. At disse endringene også sikres vil være avgjørende for mange av våre medlemmer.

Mange kunstnere har en kombinasjon av så godt som alle ulike tilknytningsformer. Det er en stor utfordring å sikre et akseptabelt pensjonsgrunnlag for denne gruppen. For en del næringsdrivende, spesielt de med høy inntekt, kan den økte grensen for skattefavisert pensjonssparing være positivt, men for lavtlønnede kunstnere har dette, slik vår forståelse er, liten verdi og kan på ingen måte veie opp for konsekvensene av endringene i folketrygden.

Vi ønsker derfor å poengtere at prinsippet om en egen pensjonskonto, med mulighet for valg av leverandør, åpner opp for en bredere, og mer langsiktig tenkning. Det må sikres pensjonsopptjening på den type inntekter kunstnere faktisk har, og vi ser derfor for oss at ordningen bør kunne utvides til også å gjelde: Lønn fra korte ansettelser, frilansinntekter (inntekter fra ikke-ansatt lønnsarbeid), arbeidsstipender mv., og på sikt også inntekter fra oppdrag.

- Kunstnernettverket vil ha et pensjonssystem som åpner for at også kunstnere og frilansere kan samle opp tjenestepensjon, med:
 - tjenestepensjon fra første dag og første krone
 - egen pensjonskonto som ikke følger arbeidsgiver
 - tjenestepensjonsavgift på oppdrag, stipender mv.